

Krisen i Asien. Diskussionen om orsaken till den ekonomiska krisen i Asien har pendlat mellan två ytterligheter. Antingen har man skyllt på globala rövare eller på lokala despoter, skriver Olle Törnquist, som i dagens essä pekar på fyra lärdomar.

Tandlös tiger

MEDAN HISTORIEN i Europa vände och århundradet tog slut redan med muren i Berlin 1989, dröjde det tio år till innan också Asiens mirakelekonomier gick i stå. I viss mån förklaras väl fördröjningen av att det inte var öststatssocialism som besegrades utan väststötta auktoritära utvecklingsprojekt som imploderade. Men annars finns det många likheter. Den liberala västerländska globaliseringen har segrat och ekonomierna strukturanpassas. De starka och centralistiska statsapparaterna skärs ner, och politik och ekonomi decentraliseras. De civila samhällena stärks och klasskillnaderna ökar. Det tydligaste exemplet är Indonesien. På några få år har detta det största, folkrikaste, råvarurikaste, mest strategiskt belägna och potentiellt ekonomiskt viktigaste landet i området gått från en korrupt och repressiv regim som dock främjade tillväxt till födelsen av världens tredje största demokrati som står på gränsen till socialt och ekonomiskt sammanbrott. Utgången är avgörande inte bara för 200 miljoner indonesier, utan även för det dynamiska Asien i stort och för banker, företag, regeringar och enskilda i världen i övrigt. Så låt oss stanna upp ett tag och fråga vad det var som hände, vad det får för konsekvenser och vad vi bör göra. Lärdomarna är många, men jag tror fyra är viktigast:

Diskussionen om orsakerna till den ekonomiska krisen har pendlat mellan två ytterligheter: globalt röveri eller lokal

Instabiliteten är akut och många ser inte längre demokratin som en lösning utan återvänder till tesen att en stark elit måste skapa tillräckliga förutsättningar.

maktfullkomliga statsapparater gjort globaliseringen allsmäktig, men att en utväg är decentralisering och satsning på det civila samhället. Naturligtvis är globaliseringen viktig, men frågan är om inte den parallella lokaliseringen av politisk och ekonomisk makt samt romantiseringen därav är ett väl så stort problem. I Indonesien är detta speciellt tydligt. Under kampen mot kolonialismen skapade folk av vitt skilda slag det som nu anses omöjligt, ett gemensamt nationellt frihetsprojekt. Sedan tog nya her-

globaliseringen som sådan, utan fokusera de lokala förhållanden som påverkar de globala institutioner och mekanismer som i sin tur påverkar oss.

Vad finns det då för förutsättningar för demokrati? Hittills har två teser dominerat debatten. Enligt det klassiska argumentet krävs det elitstyrd modernisering så att medelklass (och, säger några, arbetarklass) kan bygga ett civilt samhälle och politisk demokrati. Men i Indonesien hjälpte inte ens 30 år av sådan utveckling. Demokratin växte inte fram förrän projektet havererade.

Enligt den andra tesen är demokratin tvärtom en förutsättning för god utveckling. Det räcker med en institutionell infrastruktur av friheter, rättigheter, lagar och val. Från 80-talet blev detta fashionabelt, utom i Asiens mirakelekonomier, och speciellt inte i Indonesien. Några NGO fick stöd men förmådde föga. Och Suharto störtades inte av Valutafonden utan av studenter som under ett kort magiskt ögonblick ersatte bristen på en väl förankrad politisk rörelse. Men därefter

blev plötsligt alla demokrater! Aldrig har jag skådat en sådan demokratisk massopportunist. På nolltid skulle det nu fixas lagar, friheter, rättigheter, civila organisationer, politiska kompromisser samt hållas val av legitima ledare.

Men därmed undvek man också de viktigaste motsättningarna. Så nu utkämpas fortfarande det

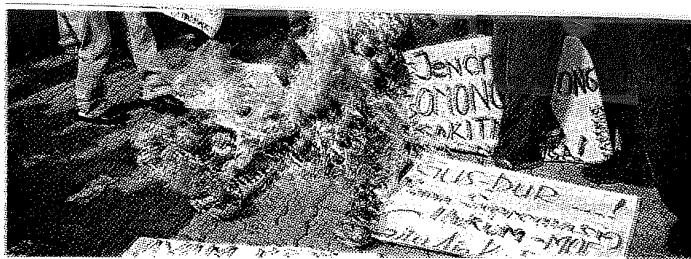

despoti. Tvisten är gammal och handlar i grunden om att internationellt kapital vill komma åt de marknader och resurser som inhemska herrar lagt beslag på. Under mirakelåren från slutet av 60-talet till 1997 kom detta till uttryck i en debatt om huruvida exportmarknaderna eller staten kunde ta åt sig äran. När sedan krisen var ett faktum satte många likhetstecken mellan "globalt röveri" och avreglering av marknader, internationalisering och finansiell spekulation. Vid sidan av utvecklingsstatens ledare och teoretiker menar nu även Världsbankens förre chefsekonom Joseph Stiglitz att en onödig liberalisering av de lokala finans- och kapitalmarknaderna i början av 90-talet (då det lokala sparandet redan var högt nog) beredde vägen för kortsiktigt internationellt riskkapital som skapade ohållbara mark- och fastighetsvärden. De som i stället hävdar att orsaken var "lokal despoti" lägger skulden på korruption, nepotism och kompiskapitalism. Detta är det etablerade västs ståndpunkt, men även de lokala demokratirörelsernas kritik av diktaturer som Suhartos.

Risken är nu att vinnaren, det vill säga väst, också skriver historien och upphöjer sin liberala korruptionstes till sanning. Även Skandinavien satsar på att bekämpa denna nya huvudfiende. Till att börja med när därmed det ideologiska hyckleriet oanade höjder. För vem brukade göra grova vinster på att muta och hålla despoterna under armarna? Och vem köper nu godbitarna bland företagen till vrakpriser, struntar i de utslagna och tvingar nya demokratier att betala spekulatorernas skulder? Men framför allt negligeras dessutom att ingen av teserna räcker som förklaring. För vad var det som gjorde att avregleringen och internationaliseringen blev ohållbar först efter åtta nio år? Och varför gick det att förena korruption, nepotism och kompiskapitalism med snabb ekonomisk utveckling under flera decennier? Indonesien tillhörde ju både länge och väl toppskiktet i världsmästerskapen i korruption.

EN FÖRSTA LÄRDOM är väl snarare att huvudproblemet inte är fria marknader eller korruption, utan kombinationen av dem båda. Exemplet Indonesien visar tydligt att avregleringar och privatiseringar snarare främjar än bekämpar korruption när starka aktörer lyckas kapa åt sig privatiserade företag och monopolisera marknaderna. Mot mitten av 90-talet hade denna despotiska liberalism gjort det så svårt att reglera samhället och hantera konflikter att den finansiella oron på hösten 1997 bara blev droppen som fick bägaren att rinna över. Så nu gäller det att gå utöver föreställningen om ett marknadens korståg mot korruptionen och i stället ta reda på vilka sociala och politiska krafter som kan tygla symbiosen mellan de två.

Ett annat problematiskt påstående i krisens spår är att detroniseringen av

Muslimska studenter demonstrerar i Jakarta mot den indonesiska militären.

rar som Suharto över och söndrade och härskade och gjorde staten till ett enda stort redskap för primitiv akkumulation. Men en del av det gamla projektet och den missbrukade staten behövs nog fortfarande. För nu när staten privatiseras och töms på resurser snarare än demokratiseras, och nu när herrarna förlorar greppet och slåss om kvarlätenheten, så riskerar splittringen att bli total, och välmenande satsningar på decentralisering och civilsamhälle att göra ont värre. Nu lamslös till exempel ekonomiska reformer (och valutafonden förhåller ånyo sitt stöd) på grund av strider inom eliten om vilka av dess företag och banker som ska räddas, plundras eller säljas. Och dessutom saknas mål, medel och disciplin, så alltihop börjar rämna, som på Östtimor, i Aceh eller på Moluckerna. Så det är långt till drömmen om en "global village" som kan reglera sig själv genom sociala gemenskaper och nätverk (socialt kapital), läxas upp av en Richard Holbrooke och demokratiseras av NGO (Non Governmental Organizations). I stället fylls tomrummet efter Suharto av småbossar med egna lokaliserade revir och nätverk – inom vilka även nationella konflikter utkämpas och skilda intressen och identiteter manipuleras.

Ytterligare en lärdom av krisen är därför att vi inte bara är beroende av globaliseringens börser, medier och banker, utan även av det som påverkar dem i form av studenter som störtar en diktator, fattiga som lamslår produktionen i en frizon, separatister som hotar oljetransporterna i ett sund, lokala bossar som mobiliserar religiösa grupper i kampen om resurser och inflytande eller uppvigglare som driver i väg turister från ett paradiset. Och detta påverkar oss oavsett om skandinaviska företag eller biståndsprojekt är inblandade eller ej. I eget intresse bör vi alltså varken stirra oss blinda på specifika svenska eller norska intressen, eller bli fixerade vid

Suharto störtades inte av Valutafonden utan av studenter som under ett kort magiskt ögonblick ersatte bristen på en väl förankrad politisk rörelse.

systemet, till exempel i fråga om den inhemska kolonialismen, det militariserade statliga våldet och fördelningen av krisens bördor. Vidare begränsades själva valet till en omröstning om vilken elit som skulle styra och kohandla. Demokratirörelsen marginaliserades och breda intressegrupper och partier med bas i samhälleliga konflikter och ideologier fick inte chans att växa fram. Så när nu president Wahid och hans få genuina medarbetare försöker göra upp med sårintressen, korruption och politiskt våld (inklusive Östtimor och massakrerna 1965/66) finns ingen organiserad folklig kraft som kan sätta kraft bakom orden och fördjupa demokratin. En liberal demokrati har fötts men folk har svårt att använda den, och de viktigaste konflikterna har lämnats utanför. Instabiliteten är akut och många ser inte längre demokratin som en lösning utan återvänder till tesen att en stark elit måste skapa tillräckliga förutsättningar.

BEHOVET ÄR ALLTÅ STORT av en tredje väg mellan elitistiska genvägar till utveckling som ändrar i diktatur och idealistiska genvägar till demokrati som slår bakut. Jag förstår inte varför vi i Skandinavien ska falla så pladask inför ofta ganska ytliga och personcenterade amerikansk demokratisyn och förtränga våra egna historiska erfarenheter. I stället bör dagens idealistiska satsning på rättigheter och institutioner inriktas på att även främja de bredare förutsättningar och de sociala och politiska krafter som är oundgängliga för demokratins utveckling.

Slutligen är det i alla händelser svårt att dra nytta av lärdomarna från krisen om betydelsen av symbiosen mellan marknadsliberalism och despoti, lokal maktkamp som påverkar globaliseringen och folks möjligheter att dra nytta av formella demokratiska rättigheter utan kontextuella analyser. Och just sådana analyser är vi rysligt dåliga på! Det var faktiskt universella teorier och paket samt hemlighetsmakeri, lönsamma uppdrag och lojaliteter som gjorde att krisen inte kunde förutses och bekämpas. Och dessutom hävdar kolleger i Oxford att dagens handläggare, biståndsarbetare och forskare ofta kan ännu mindre om lokala förhållanden i u-länder än gårdagens etnocentriska imperialister. Så det är mig obegripligt hur skandinaviska prioriteringar att bekämpa fattigdom och främja demokrati ska kunna förverkligas om vi inte dessutom drar en fjärde lärdom av krisen: att tona ner de katastrofala försöken att prioritera fram "nyttig" utbildning och forskning för att i stället bygga på det slags långsiktiga studier av lokal konflikt och opposition som, i ljuset av krisen, är de enda som står sig rimligt väl.

Olle Törnquis

Professor i statsvetenskap och utvecklingsforskning vid Oslo universitet